

NAJWYŻSZA IZBA KONTROLI

Delegatura w Poznaniu

LPO. 410.009.03.2019

Pani
Barbara Wojdziak
Dyrektor
Środowiskowego Domu Samopomocy „TULIPAN”,
ul. Widok 77,
62-800 Kalisz

WYSTĄPIENIE POKONTROLNE

P/19/073 – Wsparcie osób z autyzmem i zespołem Aspergera w przygotowaniu do samodzielnego funkcjonowania

I. Dane identyfikacyjne

Jednostka kontrolowana	Środowiskowy Dom Samopomocy „TULIPAN”, ul. Widok 77, 62-800 Kalisz (dalej: ŚDS albo Dom).
Kierownik jednostki kontrolowanej	Barbara Wojdziak, Kierownik ŚDS, od 7 grudnia 2010 r.
Zakres przedmiotowy kontroli	<ol style="list-style-type: none"> 1. Wspieranie osób z autyzmem i zespołem Aspergera w podjęciu aktywności zawodowej i samodzielnego życia, 2. Działania podejmowane w celu zapobiegania wykluczeniu osób z autyzmem i zespołem Aspergera.
Okres objęty kontrolą	Od 1 stycznia 2016 r. do 19 czerwca 2019 r. ¹
Podstawa prawna podjęcia kontroli	Art. 2 ust. 2 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli ² (dalej: ustawa o NIK).
Jednostka przeprowadzająca kontrolę	Najwyższa Izba Kontroli Delegatura w Poznaniu
Kontroler	Jacek Młynarczyk, główny specjalista kontroli państwowej, upoważnienie do kontroli nr LPO/75/2019 z 15 maja 2019 r. (akta kontroli str. 1-3)

¹ Z wykorzystaniem dowodów sporządzonych przed tym okresem, które miały związek z przedmiotem kontroli.

² Dz. U. z 2019 r. poz. 489.

II. Ocena ogólna³ kontrolowanej działalności

OCENA OGÓLNA

Środowiskowy Dom Samopomocy „Tulipan” w Kaliszu został dobrze przygotowany pod względem organizacyjnym i technicznym do realizacji zadań zmierzających do przeciwdziałania wykluczeniu społecznemu osób z autyzmem. Posiadał odpowiednio wyposażone pomieszczenia, przystosowane do prowadzenia treningów i zajęć terapeutycznych. Zatrudniono w nim niezbędną liczbę specjalistów, którzy posiadali wymagane kwalifikacje oraz niezbędne doświadczenie zawodowe. Treningi i zajęcia terapeutyczne prowadzono w oparciu o ustalenia indywidualnych planów postępowań wspierająco-aktywizujących, które opracował zespół wspierająco-aktywizujący. Na podstawie zdiagnozowanych potrzeb i trudności uczestników dokonywano także wymaganej ewaluacji tych planów. Z uwagi na stan psychofizyczny uczestników realizowanych działań terapeutycznych żaden z nich nie przyswoił sobie jednak umiejętności samodzielnego wypełniania ról społecznych oraz przygotowujących do uczestnictwa w warsztatach terapii zajęciowej lub podjęcia zatrudnienia, nawet w warunkach pracy chronionej na przystosowanym stanowisku pracy.

III. Opis ustalonego stanu faktycznego oraz oceny częściowej⁴ kontrolowanej działalności

OBSZAR

1. Wspieranie osób z autyzmem i zespołem Aspergera w podjęciu aktywności zawodowej i samodzielnego życia

Opis stanu faktycznego

1. Zgodnie ze Statutem⁵ ŚDS, Dom jest jednostką organizacyjną Miasta Kalisza, działającą w formie jednostki budżetowej. Jest on ośrodkiem wsparcia tj. środowiskową formą pomocy półstacjonarnej służącej m.in. utrzymaniu osoby w jej naturalnym środowisku.

Celem działania ŚDS było zapewnienie uczestnikom niezbędnej opieki i pomocy w procesie przystosowania do życia społecznego, a także organizowanie specjalistycznych usług dostosowanych do szczególnych potrzeb wynikających z rodzaju schorzenia lub niepełnosprawności⁶. Do zadań Domu należało:

- zapewnienie bezpiecznych warunków pobytu, pielęgnacji oraz żywienia,
- diagnozowanie i realizacja indywidualnych programów wspierająco – rehabilitacyjnych,
- stymulowanie i korygowanie psychoruchowego rozwoju wychowanków poprzez działania rewalidacyjne i rehabilitacyjne,
- organizowanie i prowadzenie terapii zajęciowej oraz zajęć rekreacyjno – kulturalnych,

³ Najwyższa Izba Kontroli formułuje ocenę ogólną jako ocenę pozytywną, ocenę negatywną albo ocenę w formie opisowej.

⁴ Oceny częściowe to oceny działalności w poszczególnych obszarach badań kontrolnych. Ocena częściowa może być sformułowana jako ocena pozytywna, ocena negatywna albo ocena w formie opisowej.

⁵ Nadany uchwałą Rady Miejskiej Kalisza nr V/38/94 z dnia 20 grudnia 1994 r. w sprawie powołania i nadania statutu [wówczas] Dziennemu Ośrodkowi Rehabilitacyjno – Wychowawczemu „Tulipan” w Kaliszu (ze zm.).

⁶ Zgodnie z art. 51a ust. 1 i 2 ustawy z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U z 2018 r. poz. 1508, ze zm.), środowiskowy dom samopomocy jest ośrodkiem wsparcia dla osób z zaburzeniami psychicznymi, który świadczy usługi w ramach indywidualnych lub zespołowych treningów samoobsługi i treningów umiejętności społecznych, polegających na nauce, rozwijaniu lub podtrzymywaniu umiejętności w zakresie czynności dnia codziennego i funkcjonowania w życiu społecznym.

- współpraca z rodzicami uczestników, poradnictwo i pomoc w rozwiązywaniu ich problemów związanych ze sprawowaniem opieki nad osobą upośledzoną umysłowo,
- prowadzenie działalności otwartej w szerszym środowisku poprzez współpracę z organizacjami działającymi na rzecz osób niepełnosprawnych,
- sprawowanie opieki psychologicznej i psychiatrycznej.

(akta kontroli str. 41)

Do ŚDS przyjmowano osoby z niepełnosprawnościami (na podstawie decyzji wydanych przez Prezydenta Miasta Kalisza), prawidłowo zakwalifikowane do uczestnictwa w zajęciach prowadzonych w Domu. We wszystkich latach objętych kontrolą uczestnikami ŚDS było 50 osób⁷ (w tym pięć osób z autyzmem w 2016 r. i siedem takich osób w latach 2017 – 2019). W okresie tym do Domu przyjęto łącznie dziewięć osób, w tym cztery z autyzmem. Czas oczekiwania na zakwalifikowanie do ŚDS wynosił:

- w 2016 r. – w przypadku dwóch oczekujących (w tym jednej osoby z autyzmem) – do miesiąca, a w przypadku pozostałych trzech - miesiąc i siedem dni, miesiąc i cztery dni oraz miesiąc i pięć dni (w przypadku osoby z autyzmem),
- w 2017 r. – w przypadku trzech oczekujących (w tym dwóch osób z autyzmem) – do miesiąca,
- w 2018 r. – jedna osoba oczekiwała na przyjęcie miesiąc i 15 dni.

W 2019 r., w dniu zakończenia kontroli (19 czerwca) nikt nie oczekiwał na przyjęcie do Domu⁸.

Nie stwierdzono, aby podczas ubiegania się o przyjęcie do ŚDS odrzucono dokumentację osób z uwagi na autyzm oraz aby dostępność terapii dla tych osób była bardziej ograniczona, niż dla osób z innymi niepełnosprawnościami⁹.

(akta kontroli str.170-171a, 512)

W latach objętych kontrolą wśród uczestników ŚDS każdego roku najwięcej osób kończyło szkoły specjalne (43, w tym w 2016 r. – cztery osoby z autyzmem, a w latach 2017-2019 – po sześć takich osób), czterech uczestników nie uczęszczało do żadnej szkoły, dwoje (w tym jeden z autyzmem) ukończyło gimnazja, a jeden zasadniczą szkołę zawodową.

(akta kontroli str. 173)

Równocześnie, w latach 2016 - 2017 r. wobec 44 uczestników Domu (w tym w 2016 r. – pięciu, a w 2017 r. - siedmiu osobom z autyzmem) orzeczono stopień znaczny niepełnosprawności, a wobec sześciu – umiarkowany. Natomiast w latach 2018 - 2019 r. wobec 45 uczestników (w tym siedmiu z autyzmem) orzeczono znaczny stopień niepełnosprawności, a wobec pięciu – umiarkowany.

(akta kontroli str.174)

Na podstawie analizy dokumentacji czterech osób z autyzmem, spośród siedmiu takich uczestników aktualnie objętych wsparciem w ŚDS (57%)¹⁰ ustalono, że

⁷ W tym:

- w 2016 r. 9 osób (w tym jedna z autyzmem) urodzonych w latach 1995 – 2000, 19 (w tym 4 z autyzmem) urodzonych w latach 1985-1995, 14 urodzonych w latach 1975 – 1985 i 8 urodzonych przed 1978 r.;
- w 2017 r. 10 osób (w tym dwie z autyzmem) urodzone w latach 1995 – 2000, 19 (w tym 5 z autyzmem) urodzonych w latach 1985-1995, 14 urodzonych w latach 1975 – 1985 i 7 urodzonych przed 1978 r.;
- w 2018 i 2019 r. 10 osób (w tym dwie z autyzmem) urodzonych w latach 1995 – 2000, 19 (w tym 5 z autyzmem) urodzonych w latach 1985-1995, 15 urodzonych w latach 1975 – 1985 i 6 urodzonych przed 1978 r.

⁸ Według stanu na dzień 31 grudnia w latach 2016-2018 nie było osób oczekujących na przyjęcie do ŚDS, natomiast wg stanu na dzień 31 marca 2019 r. na przyjęcie do ŚDS oczekiwała jedna osoba o znacznym stopniu niepełnosprawności.

⁹ Nie stwierdzono konieczności przedkładania dodatkowych dokumentów przez osoby z autyzmem.

¹⁰ Wytypowano osoby najdłużej przebywające w ŚDS, w zbliżonym wieku, które uczestniczą w terapii od co najmniej trzech lat.

zgodnie z wymaganiami § 7 ust. 1 rozporządzenia Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 9 grudnia 2010 r. w sprawie środowiskowych domów samopomocy¹¹ wnioski o skierowanie tych osób na pobyt dzienny do Domu zostały złożone do Miejskiego Ośrodka Pomocy Społecznej w Kaliszu wraz z zaświadczeniem lekarskim, wydanym przez lekarza psychiatrę lub lekarza neurologa, o występujących zaburzeniach psychicznych; zaświadczeniem lekarza rodzinnego o stanie zdrowia i o braku przeciwwskazań do uczestnictwa w zajęciach domu, a także orzeczeniem o stopniu niepełnosprawności. Na podstawie złożonych dokumentów prezydent Miasta Kalisza wydawał decyzje kierujące do ŚDS.

(akta kontroli str. 261-264, 265-327)

2. Stosownie do wymagań § 4 ust. 1 rozporządzenia, funkcjonowanie Domu określały:

- statut,
  - regulamin organizacyjny¹²,
  - program działalności oraz
  - roczne plany pracy (opracowane odrębnie dla każdego roku i corocznie akceptowane przez Wojewodę Wielkopolskiego oraz Prezydenta Miasta Kalisza).
- Kierownik ŚDS wyjaśniła, że program działalności został zaakceptowany przez Wojewodę Wielkopolskiego w 2011 roku i na jego podstawie ŚDS funkcjonuje do dziś.

(akta kontroli str. 9-169, 511)

ŚDS był placówką dziennego pobytu dzieci, młodzieży i osób dorosłych niepełnosprawnych intelektualnie, a także osób, którym specyficzne zaburzenia w rozwoju uniemożliwiały pobyt w innego typu placówkach (typ B - dla osób z niepełnosprawnością intelektualną¹³). Dom przeznaczony był dla 50 osób, a obszarem jego działania był teren miasta Kalisza. Statut ŚDS dopuszczał możliwość objęcia opieką osób z innych gmin w oparciu o porozumienie zawarte z samorządem danej gminy.

Dom był czynny codziennie z wyjątkiem sobót, niedziel i świąt w godzinach od 7.00 do 16.00. Co najmniej sześć godzin przeznaczano na prowadzenie zajęć z uczestnikami. Pozostały czas przeznaczano na czynności porządkowe, przygotowanie do zajęć, uzupełnianie prowadzonej dokumentacji, a także zapewnienie opieki uczestnikom w trakcie dowożenia na zajęcia lub odwożenia po zajęciach.

(akta kontroli str.14-17, 203-205)

Dom, co do zasady, zapewniał standard usług przewidzianych dla tego obiektu w § 18 rozporządzenia, tj.:

- usytuowany był w miejscu zapewniającym bezpieczeństwo i spokój uczestnikom zajęć,
- powierzchnia użytkowa całego budynku wynosiła 891 m², a na jednego użytkownika przypadało 17,82 m² (tj. więcej niż wymagane co najmniej 8 m²),
- nie było barier architektonicznych niemożliwych do pokonania przez uczestników, budynek wyposażony był w udogodnienia umożliwiające funkcjonowanie osób niepełnosprawnych (tj. w windę, podjazd, poręcze obustronne przy podjeździe wejścia głównego, uchwyty i poręcze w łazienkach i toaletach),

¹¹ Dz. U. Nr 238 poz. 1586, ze zm., dalej: rozporządzenie.

¹² Wprowadzony zarządzeniem Nr 6/2011 z dnia 25 lutego 2011 r. Kierownika Środowiskowego Domu Samopomocy „Tulipan” w Kaliszu, następnie uzgodniony z Wojewodą Wielkopolskim i zatwierdzony przez Prezydenta Miasta Kalisza zarządzeniem Nr 281/2011 z dnia 14 czerwca 2011 r. w sprawie zatwierdzenia Regulaminu Organizacyjnego Środowiskowego Domu Samopomocy "Tulipan" w Kaliszu.

¹³ W rozumieniu § 3 ust. 1 pkt 2 rozporządzenia (przed 11 stycznia 2019 r., dla osób upośledzonych umysłowo).

- pomieszczenia Domu wyposażone były w meble i sprzęty niezbędne do prowadzonych w nich zajęć, w tym:
  - sala ogólna umożliwiała spotykanie się uczestników zajęć i ich rodzin (wykorzystywana była także do aktywizacji i terapii zajęciowej),
  - pięć sal zajęć – pomieszczeń wielofunkcyjnych służyło do prowadzenia działalności wspierającej, aktywizującej i rehabilitacyjnej (m.in. w formie treningów),
  - świetlica – służąca jako pokój wyciszeń, wyposażona w łóżko wodne z matą grzewczą, stolik przy łóżku, hamak oraz fotel,
  - pomieszczenia: „Kredens” (na parterze) i pomieszczenie bez nazwy (na I piętrze) posiadające niezbędne urządzenia i sprzęt gospodarstwa domowego pełniły funkcję pracowni kulinarnej,
  - pokój pełniący funkcję klubu i Sali Doświadczeń Świata¹⁴,
  - w części holu na I piętrze budynku usytuowano sprzęt do aktywizacji i terapii ruchowej;
  - pięć łazienek z toaletami – oddzielne dla mężczyzn i kobiet, wyposażone w natrysk lub wannę,
  - gabinet wyposażony w urządzenia do rehabilitacji;
  - pokoje (gabinety) do indywidualnego poradnictwa psychologicznego i indywidualnego nauczania.

Na wyposażeniu ŚDS był m.in.: sprzęt odpowiedni do realizacji zadań wspierająco – aktywizujących, tj. do treningu samoobsługi i zaradności życiowej, w tym: pralka automatyczna, żelazko, deski do prasowania, suszarki do włosów, sprzęt sportowo-rekreacyjny (hula hop, piłki, gumy do ćwiczeń, makarony, Chusta Klanza¹⁵); sprzęt komputerowy i nagłaśniający, tv audio-video. Sprzęt ten rozmieszczony był w poszczególnych salach zajęć, jednakże pralka automatyczna usytuowana była w trudnodostępnym pomieszczeniu w piwnicy budynku. Kierownik ŚDS zadeklarowała, że podjęte zostaną działania w celu poprawy dostępności tego urządzenia dla uczestników Domu.

W ŚDS nie było natomiast jadalni, o której mowa w § 18 pkt 5 lit. e rozporządzenia, a uczestnicy spożywali posiłki dostarczone przez firmę zewnętrzną w salach zajęć. W trakcie kontroli Kierownik ŚDS uzgodniła z Powiatową Inspekcją Sanitarną w Kaliszu możliwość usytuowania stołu konsumpcyjnego w holu na I piętrze budynku Domu. Zgodnie z przywołanym przepisem standard usług uważa się za spełniony, jeżeli obiekt, w którym są one świadczone, posiada jadalnię mogącą ponadto pełnić funkcję klubu lub sali aktywizacji i terapii zajęciowej lub pomieszczenia do terapii ruchowej. W świetle treści § 26 ww. rozporządzenia termin dostosowania do wymaganych standardów upływa z dniem 31 grudnia 2022 r.

(akta kontroli str. 178-199,206-249)

W kontrolowanym okresie Kierownik oraz osoby ją zastępujące posiadały wykształcenie wyższe o kierunku mającym zastosowanie przy świadczeniu usług w Domu. Wszyscy pracownicy Domu zatrudnieni na stanowiskach merytorycznych, w dniu nawiązania stosunku pracy posiadali co najmniej półroczne doświadczenie w świadczeniu usług osobom z zaburzeniami psychicznymi.

(akta kontroli str. 200-202, 508)

Według stanu na dzień 31 grudnia lat 2016-2018 w ŚDS na stanowiskach merytorycznych zatrudniano 19 osób, a na 31 marca 2019 r. – 20.

¹⁴ W której terapia dobierana jest indywidualnie do potrzeb uczestnika. W takiej sali ma on wolność wyboru bodźców, których w danym momencie najbardziej potrzebuje.

¹⁵ Różnokolorowa, najczęściej okrągła płachta materiału z uchwytnymi dookoła, umożliwiająca wspólną zabawę wielu osób.

W przeliczeniu na etaty, było to 14,25 etatu na dzień 31 grudnia 2016 i 2017 r. oraz 15,25 etatu wg stanu na dzień 31 grudnia 2018 r. i 31 marca 2019 r.

Z niepełnosprawnymi z autyzmem w latach objętych kontrolą współpracowało w ŚDS 19 pracowników merytorycznych (za wyjątkiem roku 2017, kiedy było ich 18).

Łącznie, we wszystkich latach objętych kontrolą, pracownicy ci uczestniczyli w 16 szkoleniach¹⁶, w tym: pięciu w 2016 r., dwóch w 2017 r., czterech w 2018 r. oraz pięciu w 2019 r. (do 31 marca). Jednocześnie, w latach 2016-2018 jeden z tych pracowników nie odbył żadnego szkolenia¹⁷ (do 31 marca 2019 r. było trzech takich pracowników), natomiast:

- w 2016 r. – trzech pracowników uczestniczyło w jednym szkoleniu, ośmiu w dwóch szkoleniach, sześciu w trzech szkoleniach a jeden w czterech szkoleniach,
- w 2017 r. czterech pracowników uczestniczyło w jednym szkoleniu, a trzynastu pozostałych brało udział w dwóch szkoleniach,
- w 2018 r. sześciu pracowników uczestniczyło w jednym szkoleniu, dziesięciu w dwóch szkoleniach, a dwóch w trzech szkoleniach,
- w 2019 r. (do 31 marca) siedmiu pracowników uczestniczyło w jednym szkoleniu, a dziewięciu pozostałych w dwóch szkoleniach.

Spośród 19 pracowników zatrudnionych na stanowiskach merytorycznych, 16 (tj. 84%) posiadało wykształcenie wyższe, a trzech - średnie zawodowe i policealne. Zgodnie z § 23 ust. 2 rozporządzenia, 12 pracowników zespołu wspierająco-aktywizującego, o którym mowa w § 2 pkt 7 rozporządzenia, w dniu 23 lutego 2019 r. odbyło szkolenie w zakresie treningu umiejętności komunikacyjnych, w tym z wykorzystaniem alternatywnych i wspomagających sposobów porozumiewania się, w przypadku osób z problemami w komunikacji werbalnej.

(akta kontroli str. 199-202a, 253, 509)

W latach 2016-2018 w ŚDS zatrudniony był psycholog (dwie osoby), pracownik socjalny (1), instruktor terapii zajęciowej (1), osoby na innych stanowiskach specjalistycznych (15), w tym: koordynator działu wspierająco-aktywizującego (1), fizjoterapeuci (2), terapeuci (8), opiekunowie (4). Według stanu na 31 marca 2019 r. w ŚDS zmieniła się struktura zatrudnienia w następującym zakresie: pracowało po trzech opiekunów i fizjoterapeutów oraz dziewięciu terapeutów.

Wskaźnik zatrudnienia pracowników zespołu wspierająco – aktywizującego w grupach, w których uczestnikami były osoby z autyzmem, wynosił 2,3 w 2016 r., 1,6 w 2017 r., 1,7 w 2018 r. oraz 1,75 na 31 marca 2019 r. uczestników z autyzmem na jeden etat, co spełniało wymogi § 12 ust. 1a rozporządzenia¹⁸. Jednocześnie wskaźnik pracowników tego zespołu dla wszystkich uczestników wynosił odpowiednio 3,4 w 2016 i 2017 r. oraz 3,3 w pozostałym okresie objętym kontrolą uczestnika na jeden etat i tym samym spełniał wymogi z § 12 ust. 1 pkt 2 ww. rozporządzenia¹⁹.

(akta kontroli str. 253, 594-606,623)

Pracownicy, których zakres obowiązków obejmował prowadzenie treningów umiejętności społecznych, posiadali co najmniej trzymiesięczne doświadczenie

¹⁶ Z zakresu tematycznego wynikającego ze zgłoszonych przez nich potrzeb, związanych z funkcjonowaniem Domu.

¹⁷ Wymóg przeprowadzania ww. szkoleń nie rzadziej niż raz na trzy lata wprowadzono dnia 19 stycznia 2019 r. (§ 23 ust. 2 rozporządzenia).

¹⁸ W przypadku uczestników z niepełnosprawnościami sprzężonymi lub spektrum autyzmu, będących uczestnikami domu typu B, wskaźnik zatrudnienia pracowników zespołu wspierająco-aktywizującego powinien wynosić nie mniej niż 1 etat na 3 uczestników.

¹⁹ Nie mniej niż 1 etat na 5 uczestników.

zawodowe w pracy z osobami z zaburzeniami psychicznymi i zostali przeszkoleni w zakresie umiejętności kształtowania motywacji do akceptowalnych przez otoczenie zachowań, kształtowania nawyków celowej aktywności, prowadzenia treningu zachowań społecznych.

(akta kontroli str. 594-606)

Do zakresu zadań funkcjonującego w ŚDS zespołu wspierająco – aktywizującego, określonego w regulaminie organizacyjnym Domu, należało w szczególności:

- ustalenie metod i form postępowania terapeutycznego z uczestnikami,
- opracowanie, modyfikacja i realizacja indywidualnych planów postępowania wspierająco – aktywizującego,
- koordynowanie działań terapeutycznych i wspierająco – aktywizujących,
- ocena okresowa efektów realizacji zaplanowanych działań wobec uczestników.

Dla wszystkich czterech objętych szczegółową kontrolą uczestników ŚDS opracowano indywidualne plany postępowania wspierająco – aktywizującego, o których mowa w § 2 pkt 1 rozporządzenia (dalej: IP). Nastąpiło to po wcześniejszym rozpoznaniu ich możliwości psychofizycznych i diagnozie funkcjonalnej, sporządzonej w oparciu o dostępną dokumentację. Uwzględniano w nich także wskazania zawarte w decyzji kierującej do korzystania z usług świadczonych przez ŚDS oraz opinii psychologa, a w przypadku osób nowoprzyjętych, wyniki miesięcznej obserwacji i opisy umiejętności wynikające z ostatniego świadectwa szkolnego uczestnika. Opracowano je zespołowo (przez zespół wspierająco – aktywizujący) i stosownie do uregulowań § 13 ust. 1 rozporządzenia, w porozumieniu z uczestnikiem (w jednym przypadku) lub jego opiekunem (w trzech przypadkach).

W IP ustalono metody i formy postępowania terapeutycznego oraz dokonywano okresowych ocen efektów realizacji zaplanowanych działań.

Plany te nie uwzględniały innych form postępowania przygotowującego osoby z autyzmem do uczestnictwa w warsztatach terapii zajęciowej lub podjęcia zatrudnienia, w tym w warunkach pracy chronionej na przystosowanym stanowisku pracy, o których mowa w § 14 pkt 10 rozporządzenia .

Kierownik ŚDS wyjaśniła, że przyczyną tego był stan psychofizyczny uczestników i ograniczenia intelektualne, uniemożliwiające przeprowadzenie tego typu działań.

(Dowód akta kontroli str. 199-202, 253, 394-497, 513-516)

W ocenach efektów terapii (za półroczne okresy) odnotowano realizację zajęć wspierająco-aktywizujących rekomendowanych w IP, dokonując ewaluacji tych planów.

(akta kontroli str. 18, 328-400)

Zaplanowane i realizowane zajęcia wspierająco – aktywizujące rekomendowane w ww. planach, realizowano w ramach treningu: umiejętności samoobsługowych i zaradności życiowej; umiejętności spędzania czasu wolnego; usprawniania ruchowego; usprawniania procesów orientacyjno – poznawczych. Rekomendowane i realizowane ćwiczenia nie dotyczyły treningu w zakresie komunikacji społecznej, zachowań rynkowych i ekonomicznych oraz rozwiązywania konfliktów międzyludzkich, a także przygotowania zawodowego.

Kierownik ŚDS wyjaśniła, że osoby z autyzmem są uczestnikami Domu w okresie dłuższym niż 5 lat ze względu na trudności w wypracowaniu samodzielności w podejmowaniu decyzji, czynności samoobsługi i innej aktywności życiowej, która pozwoliłaby na podjęcie aktywności zawodowej, udział w warsztatach terapii zajęciowej lub pracy na otwartym rynku pracy.

(akta kontroli str. 328-496, 498-507)

Oceny efektów rehabilitacji oraz okresowej oceny realizacji IP, stosownie do wymogów § 13 ust. 2 rozporządzenia, zespół wspierająco – aktywizujący dokonywał w okresach sześciomiesięcznych²⁰. Celem oceny było omówienie realizacji IP i osiągniętych rezultatów, a także ewentualnej możliwości ich modyfikacji. Zespół nie stwierdził przypadku osiągnięcia przez uczestnika poziomu samodzielności umożliwiającego uczestnictwo w innych formach wsparcia. W związku z tym, nie wnioskował do jednostki prowadzącej o umożliwienie uczestnikowi korzystania z nich.

W IP zaplanowano następujący wymiar godzin zajęć: od 241 w jednym planie do 956 w 3 planach w 2016 r., od 844 do 909 w 2017 r., od 875 do 905 w 2018 r., realizując go odpowiednio: od 184 (76,3%) do 655 (68,5%) w 2016 r.; od 564 (66,6%) do 651 (77,1%) w 2017 r. i od 591 (67,5%) do 677 (77,4%) w 2018 r. Modyfikacji IP dokonywano na podstawie oceny skuteczności dotychczas realizowanego wsparcia, np. w porozumieniu z opiekunem albo na jego prośbę (w trzech przypadkach). W jednym przypadku, z uwagi na krótki okres uczestnictwa, nie stwierdzono potrzeby modyfikacji planu. Modyfikacje polegały m.in. na rezygnacji z treningów w formie: terapii Snoezelen²¹; metod ośrodków pracy²²; programów aktywności – metody M.Ch.Knill²³; zajęć indywidualnych z psychologiem. W jednym przypadku zrezygnowano też z ćwiczeń umiejętności posługiwania się nożem - przekrawanie, krojenie w plastry i w kostkę, smarowanie oraz z ćwiczeń umiejętności nalewania napoju z dzbanka do kubka. Wprowadzono natomiast treningi w formie arteterapii²⁴, a w ogólnych ćwiczeniach rehabilitacyjnych dodano ćwiczenia z piłką i zabawy ruchowe. Przyczyną niezrealizowania części zajęć była absencja uczestników bądź ich niedyspozycja.

(akta kontroli str.328-496,498-506)

Zgodnie z § 24 ust. 1 i 2 rozporządzenia, w celu dokumentowania świadczonych usług prowadzono dokumentację zbiorczą i indywidualną każdego uczestnika.

(akta kontroli str.349-358)

Stwierzone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki w przedstawionym wyżej zakresie nie stwierdzono nieprawidłowości .

OCENA CZĄSTKOWA

W ŚDS stworzono prawidłowe warunki organizacyjne i techniczne do sprawowania opieki i prowadzenia rehabilitacji społecznej osób niepełnosprawnych, w tym osób z autyzmem m.in. poprzez zapewnienie wymaganych pomieszczeń, które należycie przygotowano i wyposażono. Zatrudniono także niezbędną liczbę specjalistów posiadających wymagane kwalifikacje i niezbędne doświadczenie zawodowe. Dla uczestników z autyzmem terminowo opracowano indywidualne plany postępowania wspierająco-aktywizującego, które realizowano. Z prawidłową częstotliwością dokonywano ocen ich realizacji oraz wykorzystano je do modyfikacji i ewaluacji planów.

²⁰ Zgodnie także z zarządzeniem nr 2/2011 Kierownika ŚDS z dnia 3 stycznia 2011 r.

²¹ W Sali Doświadczania Świata.

²² Metoda ta poprzez nauczanie całościowe łączy działania dydaktyczne i rewalidacyjne a treści nauczania czerpie ze środowiska społeczno – przyrodniczego uczestnika.

²³ Której podstawowym założeniem jest oparcie działań stymulujących rozwój uczestnika na zmyśle dotyku.

²⁴ Leczenie przez sztukę.

2. Zapobieganie wykluczeniu osób z autyzmem i zespołem Aspergera.

Opis stanu faktycznego

Przeciwdziałając wykluczeniu osób z autyzmem i zespołem Aspergera, ŚDS zapewniał uczestnikom dowóz na zajęcia oraz rozwożenie po zajęciach do domu, a także wyżywienie w formie śniadań i obiadów.

(akta kontroli str. 513-516)

Analiza dokumentacji zbiorczej i indywidualnej dotyczącej czterech osób z autyzmem, z których troje było uczestnikami ŚDS dłużej niż 5 lat wykazała jednak, że w wyniku prowadzonych działań u uczestników nie uzyskano długotrwałych efektów rehabilitacji społecznej i żaden z nich nie posiadał zdolności do samodzielnego wypełniania ról społecznych.

Z wyjaśnień Kierownika ŚDS i specjalistów, którzy w kontrolowanym okresie prowadzili najwięcej zajęć z niepełnosprawnymi uczestnikami z autyzmem wynika, że:

- zespół wspierająco aktywizujący zaplanował poziom oczekiwanych efektów terapii, po przeprowadzeniu miesięcznej obserwacji i na podstawie będącej w dyspozycji zespołu dokumentacji w obszarach zaradności osobistej uczestników, wypełniania ról społecznych oraz komunikowania się, ale cele te okazały się niemożliwe do osiągnięcia. Nie planowano i nie realizowano treningów z zakresu rehabilitacji zawodowej, a skupiano się na poprawie zaradności osobistej.

(akta kontroli str. 328-345, 426-497)

- osoby z autyzmem nie zdobyły umiejętności zawodowych, gdyż w ŚDS z uwagi na stan psychofizyczny uczestników i ograniczenia intelektualne uniemożliwiające przeprowadzenie tego typu działań, nie planowano i nie realizowano treningów: zachowań rynkowych i ekonomicznych; rozwiązywania problemów międzyludzkich; przygotowania zawodowego i rehabilitacji zawodowej. IP poza planowanymi treningami nie określały umiejętności zamierzonych do zdobycia przez uczestnika.

- z uwagi na brak działań w zakresie rehabilitacji zawodowej osób z autyzmem, nie podejmowano współpracy z instytucjami zajmującymi się aktywnością zawodową osób, tj. ośrodkiem szkolenia zawodowego oraz powiatowym urzędem pracy.

(akta kontroli str.513-516)

- brak jest zagrożeń w kontynuacji rehabilitacji osób z autyzmem. Obecne regulacje prawne, a w szczególności rządowy program „Za Życiem” daje możliwość wzbogacenia działań wobec uczestników, a także podniesienia wiedzy merytorycznej kadry terapeutycznej. ŚDS realizował wspólnie ze Stowarzyszeniem Fajna Szkoła projekt „Superkolega”, wskazujący na problem izolacji i braku społecznej akceptacji osób niepełnosprawnych.

- dla utrzymania właściwych relacji i kontaktów społecznych w myśl § 21 rozporządzenia uczestnicy Domu brali udział w imprezach integracyjnych organizowanych przez inne placówki pomocy społecznej, mieli także kontakt z instytucjami kultury, szkołami, Uniwersytetem im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, lokalnym studium teatralnym i młodzieżowym ośrodkiem wychowawczym, uczestniczyli także w imprezach sportowych.

- z uwagi na brak zasadności działań w zakresie rehabilitacji zawodowej osób z autyzmem, nie podejmowano współpracy z instytucjami zajmującymi się aktywnością zawodową osób tj. ośrodkiem szkolenia zawodowego oraz powiatowym urzędem pracy. W ramach działań arteterapeutycznych prowadzono zajęcia teatralne, których efektem było nowatorskie rozwiązanie przekazu treści bajek poprzez słuchanie i czynny udział w przedstawieniu.

(akta kontroli str. 328-345, 426-497, 513-516)

Także w ocenach efektów terapii nie odnotowano poprawy w stosunku do zaplanowanej w IP: zaradności osobistej uczestników (funkcjonowania w życiu osobistym); wypełnianiu ról społecznych (np. w relacjach z osobami bliskimi, sąsiadami i innymi osobami); komunikowaniu się.

Z wyjaśnień Kierownik ŚDS i specjalistów, którzy w kontrolowanym okresie prowadzili najwięcej zajęć z niepełnosprawnymi uczestnikami z autyzmem wynika, że Dom zapewnia uczestnikom nie tylko niezbędną opiekę i pomoc, ale i ich integrację ze środowiskiem poprzez umożliwienie uczestnictwa w życiu kulturalnym, artystycznym i społecznym. Zajęcia odbywają się w grupach, do których przynależność zależy od stanu psychofizycznego uczestnika. Ocena stanu psychofizycznego uczestników co do zasady wskazuje na ich zatrzymanie się na stałym poziomie albo nawet regres. Zaobserwowano też minimalne postępy np.: podawanie ręki na powitanie, chęć udziału w zajęciach, odtwarzanie gestów, mycie kubka, inicjowanie wyjścia na zewnątrz. Jak to wskazano już w obszarze pierwszym niniejszego wystąpienia pokontrolnego, osoby z autyzmem były uczestnikami powyżej 5 lat ze względu na trudności w wypracowaniu samodzielności w podejmowaniu decyzji, czynności samoobsługi i innej aktywności życiowej, która pozwoliłaby na podjęcie aktywności zawodowej lub udział w warsztatach terapii zajęciowej.

W sprawozdaniach z działalności ŚDS odniesiono się do ogółu uczestników wykazując m.in., że nauczyli się oni dbać o porządek, nabyli umiejętność samodzielnego przygotowania posiłków, nauczyli się też rozpoznawania utworów muzycznych. W trakcie pracy nastąpiło wyrównanie deficytów, poprawienie wymowy. Do efektów zaliczono zmianę zachowań uczestników na bardziej efektywne społecznie, wzrost dbałości o higienę, przestrzeganie norm i zasad w grupie, inicjowanie i chęć korzystania z zajęć w Sali Doświadczenia Świata, uczestniczenie w pracach manualnych; zapamiętywanie zaplanowanych na następny dzień działań. Zaobserwowano też minimalne postępy - oprócz ww., także układanie puzzli, wałkowanie ciasta.

(akta kontroli str. 328-358,513-516,517-565)

W informacji Powiatowego Urzędu Pracy w Kaliszu, uzyskanej w trybie art. 29 ust. 1 pkt 2 ustawy o NIK podano m.in., że Urząd nie dysponuje wiedzą dotyczącą dokładnego rodzaju schorzenia osoby bezrobotnej, które powoduje zaliczenie do określonego stopnia niepełnosprawności. Najistotniejsze z punktu widzenia aktywizacji zarejestrowanej osoby niepełnosprawnej przez Urząd są wskazania zawarte w orzeczeniu o stopniu niepełnosprawności. Osoba z orzeczonym stopniem niepełnosprawności, która jest zdolna do zatrudnienia w co najmniej połowie wymiaru czasu pracy, posiadająca status „bezrobotnego” może skorzystać ze wszystkich usług rynku pracy i instrumentów przewidzianych dla osoby bezrobotnej pełnosprawnej, jeżeli stan zdrowia jej na to pozwala.

(akta kontroli str. 517)

Stwierdzone
nieprawidłowości

W działalności kontrolowanej jednostki w przedstawionym wyżej zakresie nie stwierdzono nieprawidłowości .

OCENA CZĄSTKOWA

Objęte kontrolą osoby z autyzmem przebywające w ŚDS, zostały otoczone opieką i prowadzono z nimi zajęcia terapeutyczne, w zakresie ustalonym w indywidualnych planach postępowania wspierająco-aktywizującego. Dom prowadził także działania mające na celu integrację społeczną uczestników zajęć oraz kształtowanie w społeczeństwie właściwych postaw i zachowań sprzyjających integracji z osobami niepełnosprawnymi. W wyniku tych działań uzyskano minimalne postępy w ich

codziennym funkcjonowaniu, przy czym żadna z osób z autyzmem nie uzyskała umiejętności zawodowych, co wynikało z ich stanu psycho-fizycznego.

IV. Uwagi i wnioski

W związku z niestwierdzeniem nieprawidłowości, Najwyższa Izba Kontroli nie formułuje uwag ani wniosków pokontrolnych.

V. Pozostałe informacje i pouczenia

Wystąpienie pokontrolne zostało sporządzone w dwóch egzemplarzach; jeden dla kierownika jednostki kontrolowanej, drugi do akt kontroli.

Prawo zgłoszenia
zastrzeżeń

Zgodnie z art. 54 ustawy o NIK kierownikowi jednostki kontrolowanej przysługuje prawo zgłoszenia na piśmie umotywowanych zastrzeżeń do wystąpienia pokontrolnego, w terminie 21 dni od dnia jego przekazania. Zastrzeżenia zgłasza się do dyrektora Delegatury NIK w Poznaniu. Prawo zgłaszania zastrzeżeń, zgodnie z art. 61b ust. 2 ustawy o NIK, nie przysługuje do wystąpienia pokontrolnego zmienionego zgodnie z treścią uchwały w sprawie zastrzeżeń.

Poznań, 12 lipca 2019 r.

Najwyższa Izba Kontroli
Delegatura w Poznaniu

Kontroler
Jacek Młynarczyk
główny specjalista k.p.

Dyrektor
Andrzej Aleksandrowicz

.....
podpis

.....
podpis